

VINCULACIONS ENTRE ELS AVENÇOS TÈCNICS I LA INNOVACIÓ ARTÍSTICA: PONSÀ, SA, A LA DÈCADA DE 1960-1970

Mònica Dòria i Torres; M. Assumpta Dangla i Ramon

Museu de l'Estampació de Premià de Mar.

Paraules clau: *estampació tèxtil, Ponsa, anys 1960-1970.*

Ponsa's technical innovations in textile printing during the 1960s-70s are linked to artistic innovation of the time.

Summary: Textile printing main feature is the reproduction of the same pattern ad infinitum from a minimal repetition unity, the rapport. The Catalan company Ponsa (1857-1981), in a constant process of research and development, added larger moulds to increase the surface printed by the rapport. Ponsa's technical innovations during the 1960s-70s are linked to artistic innovation of the time. All this allowed big format iconographies characteristic of hippie and psychedelic style.

Key words: *textile printing, Ponsa, 1960's and 1970's.*

Vinculacions entre els avenços tècnics i la innovació artística: Ponsa, SA (1960-1970)

La principal característica de l'estampació tèxtil és la reproducció d'un mateix motiu fins a l'infinit. Per a dur a terme aquesta tasca s'han emprat diverses tècniques, com ara l'aplicació del colorant amb motlles de bac, màquines de cilindres, taules d'estampació manual a la lionesa i màquines automàtiques d'estampació a la lionesa.

La història de l'empresa Ponsa, SA, que té els seus orígens al segle XIX, incorpora i simultanieja les esmentades tècniques per a l'estampació, en un procés d'actualització i recerca constant que concilia tradició amb innovació. El Museu de l'Estampació de Premià de Mar conserva en el seu fons una important col·lecció de dibuixos originals, mostraris, formularis i robes estampades de Ponsa.

En estampació, l'element que determina el resultat final, el dibuix que s'ha estampat, és el report o unitat mínima de dibuix que es repeteix. I el report ve condicionat per l'estri o màquina emprada en estampar. Així doncs, el motlle de bac pot variar de mides, però no pot reproduir un report de gran format, ja que perdria uniformitat i qualitat en estampar-se. En el cas de les màquines de cilindres, la limitació ve donada pel perímetre del cilindre. En

els primers motlles d'estampació a la lionesa, el rascle que distribueix el color ha de fer un recorregut que permeti a l'operari poder distribuir uniformement el color, de la mateixa manera que en les màquines d'estampació automàtiques la pressió exercida pel braç que passa el rascle ha de ser constant i uniforme.

La història de l'estampació pren cos amb l'ús dels motlles de bac, la principal tècnica d'estampació usada al segle XVIII a Europa. Els motlles, fets a partir de blocs de planxes de fusta gravats en relleu o amb perfils de llautó clavats en la seva superfície, són emprats fins als darrers moments de l'activitat industrial de Ponsa. Els motlles s'impregnen de colorant en un recipient —el bac— i, per mitjà d'una maça, es fa pressió sobre la roba que es vol estampar o empesa i aquest colorant deixa l'empremta de color. Cada motlle que s'aplica a l'empesa estampa un color diferent i, per superposició dels diferents motlles en el teixit, s'aconsegueix el disseny complet. Per assegurar la correcta disposició dels colors, quatre claus als extrems del motlle permeten localitzar el punt correcte d'encaix.

Els elements que conformen el dibuix sobre la superfície, perfils de llautó i/o fusta gravada en relleu, poden definir perfils continus i petits punts *machillé* (dibuixats per perfils de llautó i claus incrustats a la fusta) amb força exactitud, i aconsegueixen lleugers matisos en les superfícies àmplies de color, gravades en relleu, derivats de l'aplicació manual (la tècnica d'ús dels perfils de metall en els motlles de bac s'inicia a Anglaterra a partir de la segona meitat del segle XVIII). Malgrat tot, l'encaix sol ser poc precís i els perfils sovint es carreguen o superposen.

La grandària, o report, dels motlles de bac és condicionada per la pressió que es pot exercir sobre aquest per tal que el color es distribueixi uniformement; un motlle massa gran, major d'uns 40 cm, produiria imperfeccions i superfícies que perdrien definició en els extrems, ja que l'estampació es realitza amb un cop sec del mànec de la maça al centre del bloc de fusta.

L'estampació sobre teixit té un clar paral·lelisme, tant tècnic com estilístic, amb els processos d'arts gràfiques. Si bé els motlles de bac s'assimilen a la tècnica xilogràfica, les màquines d'estampació amb cilindres metàl·lics parteixen de les planxes de coure gravades amb gran precisió que assoleixen un elevat grau de preciosisme i detallisme en les seves representacions, properes a les estampes sobre paper. Sobre una bancada es col·loca una sèrie de cilindres amb la superfície de coure gravada. La gravació pot ser manual, per mitjà de burins, corrosió amb àcids, o bé pel trasllat del dibuix de moletes d'acer al torn o de planxes de zinc al pantògraf cap a la superfície del cilindre. Els cilindres recullen el color d'una pastera, impregnen l'empesa i hi deixen l'empremta del dibuix. El report o la mida màxima del dibuix que es vol reproduir és condicionat pel perímetre del cilindre, que s'ajusta i adequa als altres cilindres de color per un reportador mecànic fins que s'aconsegueix la correcta juxtaposició. El perímetre del cilindre o report fluctua entre els quaranta i seixanta centímetres, aproximadament, i rara vegada és major. Els dissenys s'adeqüen a aquestes característiques i propicien l'estampació de motius acurats, de detallisme exquisit. La fixació manual del report, feta en iniciar la cursa, permet fer uns dibuixos amb perfils que no carreguen.

La invenció de la màquina de cilindres impulsa la mecanització d'un procés que fins llavors fou manual; els nous avenços que es van produint abarateixen costos i permeten un millor rendiment. Als anys trenta del segle XX, l'aplicació en el tèxtil de la tècnica de les pantalles de serigrafia o de lionesa (per la seva procedència) suposa un pas més, que segueix vigent als nostres dies.

Al principi de la dècada de 1930, Ponsa incorpora el sistema d'estampació amb motlles de lionesa. Els motlles estan formats per un marc de fusta —al principi— o ferro, i s'entelen amb un sedàs de seda —també a l'inici— o polièster. La pantalla del marc rep diverses capes d'emulsió que en cobreixen tota la superfície. El gravador prèviament ha dissociat els colors del dibuix original que es vol estampar i ha preparat un o diversos clixés d'acetat amb el dibuix que vol traslladar al motlle. Cada clixé presenta la silueta de la part del dibuix que pertoca a cada motlle, i cada clixé es fixa sobre la pantalla corresponent i se sotmet a un procés d'insolació. La pantalla conservarà les parts insolades, ara solidificades, i perdrà, amb un bany d'aigua, aquella capa d'emulsió que ha estat coberta pel clixé.

Sobre les taules d'estampació manual a la lionesa es col·loquen els motlles, que filtren el colorant empès per un rascle amb una banda de goma o cautxú que sol moure's en sentit longitudinal respecte a la llargada de la taula.

Ponsa fa un pas endavant en invertir el moviment del rascle i introdueix un rascle disposat de forma transversal respecte a l'eix de la taula. Aquest rascle és impulsat per dos operaris, cadascun als laterals de la taula, que permeten distribuir el colorant mantenint la uniformitat i reproduint un major report.

El Museu de l'Estampació de Premià de Mar conserva una col·lecció de dibuixos de l'època, que testimonien l'ampliació del report i el gir estilístic del moment. Robert Vernet, entre el 1960 i el 1970, assaja reports superiors a cinquanta centímetres amb motius de fruites (número de registre MEP 6620 i 6624), de la mateixa manera que Bruckert-Berthet supera els reports de seixanta centímetres. Ja des de mitjan de la dècada del 1960, Ponsa edita una sèrie de mocadors signats pel dissenyador de Lió Paul Martel, que augmenten significativament el report. Martel proposa un únic motiu de caire abstracte per a estampar un mocador de setanta-vuit centímetres de report (número de registre MEP 6607). De la mateixa manera, el dibuixant Jacqueline de Curraize realitza dibuixos per a mocadors de setanta-nou centímetres de report màxim (MEP).

Els avenços en gravació permeten que els motius de caire *hippy* i psicodèlic que marquen la moda del moment es puguin incorporar a les creacions de Ponsa. Les grans flors, els perfils en moviment, la correcta juxtaposició de colors brillants i àcids i la complexitat de les composicions són assolides amb normalitat ajudades per la variació en el moviment del rascle. El primer reportat és manual, amb una altra excepció: és el mateix motlle que s'ajusta i encaixa amb la taula d'estampació i la resta de colors estampats, per mitjà d'uns coixins, de manera que només cal que aquesta operació es faci a l'inici i no sigui necessari manipular el motlle de nou. El continu reportat i ajustament anteriors es veuen optimitzats amb aquesta solució, que permet treballar sense que els perfils es carreguin i es perdi empesa.

Posteriorment s'incorporen altres màquines que automatitzen el procés d'estampació a la lionesa: els carros automàtics d'aire comprimit de la marca Galí i les taules d'estampació automàtiques de la marca Buser. El moviment del rascle exerceix una pressió constant, i els reports augmenten significativament. Les grans peces de roba, especialment les dedicades a decoració i parament de la llar (cortines, llençols...), són estampades amb motlles de lionesa a la plana de grans dimensions. L'any 1963 a Suïssa, a la fira de l'Associació Internacional de Maquinària Tèxtil (ITMA), és presentada la lionesa rotativa; amb aquesta el report torna a créixer, i arriba fins als nostres dies amb un report possible superior als dos metres.

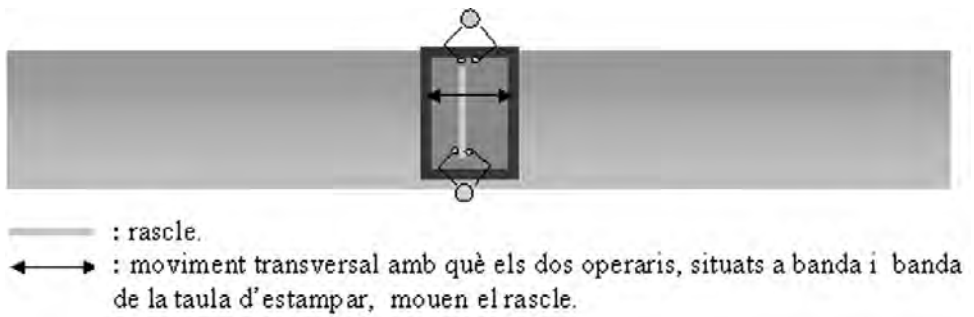

Figura 1. Moviment transversal del rascle.

Figura 2. Disseny de Paul Martel, any 1965, 78 × 78 cm. Pertany al Fons del Museu de l'Estampació de Premià de Mar.

Figura 3. Disseny de Jaqueline de Curraize, any 1970, 79 × 79 cm. Pertany al fons del Museu de l'Estampació de Premià de Mar

Conclusió

Els avenços que ha experimentat l'estampació tèxtil, especialment els dedicats a cercar una optimització tècnica dels motlles i el seu report, es relacionen amb les noves tendències de l'època. A les dècades de 1960 i 1970 la moda fa un pas endavant i, mercès a l'ampliació del report, incorpora grans motius florals que podem relacionar amb l'estètica *hippy* i psicodèlica. Aquesta vinculació entre tècnica i estètica confirma que, una vegada més, no podem deslligar l'avenç tècnic de la innovació artística, que travessa el llinar de les arts aplicades a la indústria i s'usa alhora per a produir obres d'art serigrafiades.

Bibliografia

- Du burin au Laser, la gravure pour tissu du XVIIIè siecle à nousjours* (1990), Mulhouse, Editions de l'Albaron.
- NADAL, J.; TAFUNELL, X. (1992), *Sant Martí de Provençals, pulmó industrial de Barcelona (1847-1992)*, Barcelona, Columna.
- RIQUELME SÁNCHEZ, M. (1936), *Estampado de fibras textiles*, Barcelona, Manuel Marín Editor.
- SINDICATO NACIONAL TEXTIL (1952), *Catálogo oficial de la industria y del comercio textiles (1952)*, Madrid, Sindicato Nacional Textil.
- SWISS SILK BOLTING CLOTH MFG. (1952), *El estampado e impresión con seda de tamiz*, Suïssa, E. Lopple-Benz s. a.
- TOMÀS, J. (1999), «La màquina d'estampar a la contínua», *L'Aprenent*, 1, Premià de Mar, Museu de l'Estampació de Premià de Mar i Centre de Recursos per a la Indústria Tèxtil.
- VIVIANI, F. (2001), *La stampa tessile – tecnologia e macchina*, Ascontex Editoriale.
- WELLS, K. (1998), *Teñido y estampación de tejidos*, Barcelona, Acanto.
- ZUCCHI, A.; STEPHENS, R. (s. a.), *The Zucchi Collection of Antique Handblocks 1785-1935*, Milà, Zucchi Collection Museum.